

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРОФЕСІЙНОГО САМОВИЗНАЧЕННЯ УЧНІВСЬКОЇ МОЛОДІ В УМОВАХ ОСВІТНЬОГО ОКРУГУ

У статті висвітлено аспекти організаційного, кадрового, навчально-методичного, матеріально-технічного та фінансового потенціалу освітніх округів у забезпеченні професійного самовизначення учнівської молоді. Автор наголошує, що діяльність суб'єктів освітніх округів у цьому контексті має бути скоординована єдиною структурною одиницею у їхньому складі, а саме ресурсним центром професійної орієнтації.

Ключові слова: освітній округ, професійна орієнтація, професійне самовизначення, учнівська молодь, ресурсний центр професійної орієнтації.

Сучасному ринку праці притаманна потреба у великій кількості справжніх професіоналів, здатних компетентно вирішувати різноманітні виробничі завдання. В умовах стрімкого впровадження найсучасніших виробничих технологій успішна професійна діяльність людини тісно пов'язана з процесами, які відбуваються в освітній галузі. Останнім часом набуває особливої актуальності та особистісної значущості проблема формування професійного самовизначення учнівської молоді як запорука їхнього різнобічного самоствердження та досягнення у майбутньому високого матеріального і соціального статусу. Це вимагає модернізації традиційного змісту, форм та методів професійної орієнтації молоді, упровадження сучасних педагогічних технологій активізації професійного самовизначення особистості, залучення до цього процесу щонайширшого кола зацікавлених сторін. На нашу думку, найбільш продуктивним утворенням для означеної діяльності є освітні округи.

Теоретико-методологічні засади дослідження проблеми професійного самовизначення учнівської молоді розкрито в працях К. Абульханової-Славської, Б. Ананьєва, Л. Анцифорової, Г. Балла, Л. Божович, Л. Виготського, А. Голомштока, Г. Костюка, В. М'ясицева, К. Платонова, Н. Пряжнікова, К. Платонова, С. Рубінштейна та інших (теоретико-методологічні основи професійного самовизначення особистості); Л. Ботякової, О. Колесникової, Д. Костянтинівського, В. Сидоренка, О. Мельника, А. Мордовської, Є. Павлютенкова, А. Федоришина, І. Чечель, П. Шавіра та інших (психолого-педагогічні основи формування готовності до професійного самовизначення); Л. Гуцан,

Ж. Вірна, Д. Закатнова, Л. Йовайши, Є. Клімова, Г. Левченка, А. Сазонова, В. Симоненка, В. Мачуського, М. Тименка, Є. Павлютенкова, М. Піддячого, Д. Тхоржевського, М. Янцура, О. Ястремської та інших (методи активізації професійного та особистого самовизначення, методичні основи профорієнтації); Б. Федоришина, В. Лозовецької, Н. Побірченко, В. Синявського (проблеми психології профорієнтації та професійного розвитку особистості); І. Бега, О. Киричука, О. Коберника, Г. Костюка, К. Платонова, Г. Пустовіта, В. Сухомлинського, М. Ярмаченка (особистісно орієнтований підхід у навчально-виховному процесі загальноосвітньої школи).

Метою статті є розгляд проблеми забезпечення професійного самовизначення учнівської молоді в умовах освітнього округу.

Як зазначено у Національній стратегії розвитку освіти в Україні на період до 2021 року (Указ Президента України від 25 червня 2013 р. № 344/2013), у непростих демографічних і соціально-економічних умовах здійснюється модернізація мережі навчальних закладів з метою більш ефективного використання їхніх матеріально-технічних, кадрових, фінансових, управлінських ресурсів для забезпечення доступності та якості освіти. Для цього ведеться пошук альтернативних моделей організації навчання, зокрема створення освітніх округів.

Нині в Україні налічується майже дві тисячі освітніх округів.

Згідно з Положенням про освітній округ (постанова Кабміну України від 27 серпня 2010 р., № 777), це добровільне об'єднання у межах адміністративно-територіальних одиниць навчальних закладів системи дошкільної, загальної середньої, позашкільної, професійно-технічної та вищої освіти, що спрямовують свою діяльність на створення умов для здобуття громадянами загальної середньої освіти, упровадження допрофільного підготовки і профільного навчання, поглибленого вивчення окремих предметів, забезпечення всебічного розвитку особистості, а також закладів культури, фізичної культури і спорту, підприємств і громадських організацій.

У положенні зазначено, що суб'єктами округу можуть бути: дошкільні навчальні заклади, загальноосвітні навчальні заклади (у тому числі навчально-виховні комплекси), позашкільні навчальні заклади, міжшкільні навчально-виробничі комбінати, професійно-технічні навчальні заклади; вищі навчальні заклади, заклади культури (бібліотеки, музеї, будинки

культури тощо), заклади фізичної культури і спорту, підприємства та громадські організації, незалежно від підпорядкування, типу і форми власності.

Метою створення освітніх округів є організація в межах адміністративно-територіальної одиниці ефективної системи освіти, забезпечення рівного доступу дітей відповідного віку до якісної дошкільної, загальної середньої, позашкільної та професійно-технічної освіти, допрофесійного навчання незалежно від місця їхнього проживання; ефективне використання творчого потенціалу педагогічних працівників навчальних закладів.

На базі освітніх округів працюють методичні об'єднання класних керівників, учителів відповідних предметних сфер, семінари-практикуми та майстер-класи учителів-методистів. Здійснюється програмно-методичне забезпечення навчального процесу за відповідними профілями та в класах з поглибленим вивченням окремих предметів, створюються консультаційні пункти з підготовки учнів до державної підсумкової атестації і зовнішнього незалежного оцінювання. Проводяться різноманітні педагогічні заходи, а саме педагогічні виставки, творчі звіти, конкурси, методичні конференції, педагогічні читання тощо.

Налагодження плідної діяльності освітнього округу сприяє створенню належних умов для забезпечення учасникам навчально-виховного процесу рівного доступу до якісної дошкільної, загальної середньої, позашкільної освіти, довшівської, допрофесійної підготовки; координації взаємодії суб'єктів округу щодо реалізації законодавства в галузі освіти, ефективного використання кадрового потенціалу, навчально-методичної та матеріально-технічної бази. А найголовніше — створюється послідовна, багатоступенева система надання учням якісних освітніх послуг. Так, здобуваючи освіту у школі за місцем проживання, дитина за особистим розкладом може відвідувати заняття з поглибленого вивчення окремих предметів в опорному навчальному закладі та брати участь в освітніх, спортивних, культурних програмах інших установ, що входять до складу освітнього округу. Таким чином формується цілісна освітня система, яка дає змогу розвивати індивідуальні здібності кожної дитини та формувати індивідуальну траєкторію її особистісного становлення [4, с. 4].

Слід також зазначити, що в освітніх округах реалізується програма «Шкільний автобус», що уможливорює охоплення

допрофільною підготовкою і профільним навчанням більшості учнів відповідного регіону.

Як зазначено у Положенні про освітній округ, за пропозицією ради округу орган управління освітою може приймати рішення про перерозподіл годин у межах навчальних планів суб'єктів округу. При цьому для організації навчально-виховного процесу складається єдиний робочий навчальний план суб'єктів округу та встановлюється режим їхньої роботи. Означений план ухвалюється колегіально усіма керівниками суб'єктів округу та узгоджується з робочими навчальними планами закладів, що входять до його складу.

Це дає змогу створити кадрові, організаційні і матеріально-технічні умови для запровадження єдиної, комплексної та скоординованої профорієнтаційної роботи з учнівською молоддю відповідного освітнього округу.

Оптимальним варіантом для такої діяльності є створення ресурсного центру професійної орієнтації освітнього округу, функціонування якого має забезпечити методист з профорієнтації, а в ідеалі ще психолог і соціальний педагог. Це дасть можливість налагодити співпрацю з психологічною службою, скоординувати профорієнтаційну роботу педагогічних колективів, батьків та громадськості.

У своїй діяльності фахівці ресурсного центру профорієнтації мають, крім психолого-педагогічного профільно-орієнтаційного діагностування і консультування учнів основної школи щодо вибору ними напряму профільного навчання, сприяти у впровадженні організаційно-педагогічних засобів практичної перевірки рівня сформованості профільного самовизначення учнів основної школи, який забезпечують профільні проби.

Фахівці ресурсного центру профорієнтації повинні володіти сучасними виховними технологіями. Як зазначає І. Бех, кожному виховну технологію у її практичному процесуальному розгортанні доцільно розглядати як задачу, що спільно розв'язується учасникам виховного процесу. Тому ці фахівці мають науково правильно створити проект для досягнення мети розв'язання означеної задачі, визначити послідовність дій, які необхідно здійснити. Насамперед це стосується розуміння, встановлення і застосування суб'єкт-суб'єктних особистісних зв'язків. Міжособистісні відносини виступають дієвою виховною силою для їхніх учасників. Причому, хоча останні зазнають виховного впливу не однаковою мірою, усе

ж особистісно розвивальне значення цього фактору доцільно постійно нарощувати [4].

Це зумовить вибір учнівською молоддю не професій взагалі, а тих, до яких в кожного з них будуть виявлятися здібності, у яких вони стануть самодостатніми, відносно незалежними, особистісно і професійно досконалими. Тобто забезпечить, за словами О. Мельника, допомогу молодій людині обрати професію, яка буде для неї цінністю. Водночас наслідком постане також і вдосконалення системи професійної орієнтації, яка традиційно обмежується лише вирішенням суперечності між попитом на чітко визначені професії та прагненням особистості досягнути відповідних результатів праці саме у цих професіях [2, с. 188].

Традиційні теорія та практика професійної орієнтації вибудовувалися залежно, передусім, від попиту держави на відповідних спеціалістів, а її метою виступала готовність зростаючої особистості до професійного самовизначення у конкретній і заданій цим попитом галузі праці. Головним джерелом активності зростаючої особистості виступала суперечність між попитом на визначені професії та прагненням людини досягнути відповідних результатів праці саме в них. При цьому особистісні, більш потужні й емоційно насичені фактори, які дають змогу людині вийти за межі об'єктивно заданих соціально-професійних стандартів, вимог ринку праці щодо швидкості, точності та якості досягнення результату й забезпечити власну особистісну і професійну автономність, традиційно в цій рамковій системі применшувалися.

Тому, на нашу думку, в сучасних умовах невпинного зростання вимог професій і кон'юнктури на ринку праці завершальним етапом і якісною характеристикою професійного самовизначення особистості виступає її особистісна і професійна самодостатність у чітко визначеній сфері професійної праці, яка обирається на основі її суб'єктивної значущості та цінності, представленої домаганнями, самооцінкою і досягнутими в ній результатами. У такій професії проявляються і розвиваються здібності людини, формується самоповага, зростає її самоцінність і на цій основі особистісна та професійна самодостатність [2, с. 190].

Профілізація старшої школи створює ситуацію, коли після закінчення 9-го класу перед учнями основної школи виникає необхідність обрати профіль подальшого навчання. У старшій профільній школі відбувається певна спеціалізація нав-

чальної діяльності, яка фактично зосереджується навколо визначеної групи професій. Тому підготовка учнів основної школи до вибору профілю навчання є надзвичайно важливим і справді першим реальним кроком на шляху вибору майбутньої професії.

Схвалений МОН України для використання у загально-освітніх навчальних закладах (листи ПТЗО № 14.1/12-Г-948, № 14.1/12-Г-949, № 14.1/12-Г-950 від 23.06.2014) програмно-методичний комплекс забезпечення професійного самовизначення учнів основної школи в умовах допрофільної підготовки містить програму «Людина і світ професій» для учнів 8-9-х кл. (9, 17, 35, 70 год.) та п'ять посібників «Робочий зошит». Програмно-методичний комплекс надає учням можливість набути знання про світ професій, напрями профільного навчання, власні індивідуальні особливості, а також передбачає виконання ними практичних, самостійних, дослідницьких і проектних робіт. Усе це створює сприятливі умови для свідомого і обґрунтованого вибору учнями основної школи профілю навчання, з урахуванням власних інтересів, можливостей та потреб.

Перед сучасною профільною школою суспільство актуалізує завдання підготувати випускника до професійного самовизначення та життєвої самореалізації. При цьому має формуватися уміння учнів будувати індивідуальну освітню і професійну траєкторії, навички складання та корегування основного і резервного професійних планів.

Схвалений МОН України для використання у загально-освітніх навчальних закладах (листи ПТЗО № 14.1/12-Г-954, № 14.1/12-Г-953, № 14.1/12-Г-952, № 14.1/12-Г-951 від 23.06.2014) програмно-методичний комплекс забезпечення професійного самовизначення учнів старшої школи в умовах профільного навчання містить навчальні програми «Побудова кар'єри» (9, 17, 35, 70 год.) для учнів 10-11-х кл., навчально-методичний посібник для педагогічних працівників до цієї програми, робочий зошит «Побудова кар'єри» для учнів старших класів та навчально-методичний посібник до робочого зошиту для педагогічних працівників. Програмно методичний комплекс забезпечує розвивальний рух учня від уявлення до усвідомлення себе як майбутнього суб'єкта професійної діяльності; від позитивного ставлення до навчального профілю та пов'язаних з ним професій до емоційно-ціннісного ставлення до себе як суб'єкта професійної діяльності.

На нашу думку, у діяльності ресурсного центру профорієнтації може бути передбачена координація запровадження у навчально-виховну практику загальноосвітніх навчальних закладів означених програмно-методичних комплексів «Людина і світ професій» для учнів 8-9-х кл. та «Побудова кар'єри» для учнів 10-11-х кл., що забезпечить реалізацію сукупності організаційно-педагогічних умов здійснення цілісної системи профільного і професійного орієнтування учнівської молоді.

Також на базі ресурсного центру професійної орієнтації може бути розгорнуто впровадження створених у співавторстві співробітниками лабораторії трудового виховання і профорієнтації Інституту проблем виховання НАПН України з фахівцями Українського науково-методичного центру практичної психології і соціальної роботи НАПН України програм профорієнтаційних курсів «Моя майбутня професія: правила вибору» (52 год.) [курс за вибором для учнів 9-х класів загальноосвітніх навчальних закладів (52 год.)] і «Моя майбутня професія: шлях до успіху» [курс за вибором для учнів 10 (11)-х класів загальноосвітніх навчальних закладів (52 год.) які отримали відповідний гриф (лист ПТЗО № 14.1/12-Г-165 від 15.05.2013). Означені програми курсів вже впроваджуються у загальноосвітніх навчальних закладах у 2013/14 н.р. (лист МОН України № 1/9-413 від 06.06.2013).

Крім того, в епоху розквіту і загального впровадження інформаційно-комунікаційних технологій, не зайвим буде створення віртуального ресурсного центру професійної орієнтації учнівської молоді освітнього округу.

Сторінка віртуального ресурсного центру має містити контент, орієнтований на «клієнта» (учні основної школи, учні старших класів, випускники шкіл, учні професійних ліцеїв та інші), батьків і «консультанта» (педагогічні працівники, шкільні психологи, соціальні педагоги, методисти з професійної орієнтації).

Наприклад, для «клієнтів» означений контент може бути подано двома блоками: інформаційним (перелік напрямів та спеціальностей, за якими здійснюється підготовка фахівців у ВНЗ; перелік напрямів та спеціальностей, за якими здійснюється підготовка у професійних ліцеях; профорієнтаційний словник-довідник термінів; довідники ВНЗ України, ВНЗ за кордоном, служби зайнятості України; професіограми і психограми професій не тільки сучасних професій, а тих, які затребувані на ринку праці відповідного регіону, тощо) і реф-

лексивним (інтерактивні профорієнтаційні тести (з попередженням про небезпеку прийняття рішення без консультації фахівця); алгоритм побудови професійного плану; принципи побудови професійної кар'єри; правила організації власної життєдіяльності з метою досягнення життєвого і професійного успіху тощо).

На сучасному етапі розвитку суспільства змінилися вимоги до якості і результатів діяльності освітньої галузі. Ринок освітніх послуг потребує впровадження нових підходів, формування цілісної самодостатньої системи освітніх округів, що зумовлює потребу науково обґрунтованих змін у змісті навчально-виховної діяльності навчальних закладів системи дошкільної, загальної середньої, позашкільної, професійно-технічної та вищої освіти. Функціонування освітнього округу забезпечує об'єднання організаційних, кадрових, навчально-методичних, матеріально-технічних та фінансових ресурсів і значне покращення надання освітніх послуг загалом.

Діяльність освітніх округів дає змогу створити сприятливі умови для побудови учнівською молоддю освітньої і майбутньої професійної траєкторії. На нашу думку, найбільш продуктивним утворенням для профорієнтаційної діяльності в умовах освітніх округів є ресурсні центри професійної орієнтації.

Література

1. Бех І. Д. Виховний процес в осягнутих глибинах / І. Д. Бех // Шкільний світ. — 2014. — № 5. — 42 с.
2. Мельник О. В. Ефект самодостатності: від професійних домагань до власного успіху / О. В. Мельник // Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді : зб. наук. пр. — Кіровоград : ЗВВ КДПУ ім. В. Винниченка, 2012. — Вип. 16, кн. 1. — С. 190.
3. Морін О. Л. Аспекти забезпечення професійного самовизначення учнівської молоді в умовах освітнього округу / О. Л. Морін / Сучасний виховний процес: сутність та інноваційний потенціал : матеріали звіт. наук.-практ. конф. Ін-ту проблем виховання НАПН України за 2013 рік / [за ред. О. В. Сухомлинської, І. Д. Беха, Г. П. Пустовіта, О. В. Мельника; літ. ред. І. П. Білоцерківець]. — Івано-Франківськ : НАІР, 2014. — Вип. 4. — С. 379-382.
4. Шарапа І. Д. Управління розвитком освітніх округів в контексті підвищення якості регіональної системи освіти / І. Д. Шарапа // Освітні округи як чинники модернізації регіональної системи освіти. — Черкаси : ЧОПОП, 2012. — С. 4.

В статтє освещены аспекты организационного, кадрового, учебно-методического, материально-технического и финансового потенциала образовательных округов в обеспечении профессионального самоопределе-

ния учащейся молодежи. Автор отмечает, что деятельность субъектов образовательных округов в этом контексте должна быть скоординирована единой структурной единицей в их составе, а именно ресурсным центром профессиональной ориентации.

Ключевые слова: образовательный округ, профессиональная ориентация, профессиональное самоопределение, учащаяся молодежь, ресурсный центр профессиональной ориентации.

O. L. Morin

Providing Professional Self-Determination of Students in Educational Districts

The Institute of Problems on Education of the National Academy of Pedagogical Sciences of Ukraine (9 Berlynskooho Str., Kyiv, Ukraine).

At the present stage of society development, the requirements for quality and performance in the field of education have changed. Educational services market requires new approaches, forming self-sustaining educational districts, resulting in scientifically substantiated changes in the content of educational activities for preschool education, general secondary, extra-curricular, vocational and higher education. The functioning of the educational district association provides organizational, personnel, educational, logistical and financial resources and significant improvement in the provision of educational services in general.

Activities of educational districts create an educational environment for students, enabling them to build future educational and career paths. In the author's opinion, the most productive form of vocational work under conditions of educational districts is resource centers for vocational guidance.

Keywords: educational district, professional self, vocational guidance, students, resource center for vocational guidance.

References

1. Bekh, I. D. (2014). Vyhovnyi protses v osiahnutykh hlybynakh [Educational process: to comprehend the depths]. *Shkilnyi svit*, 5, 42.
2. Melnik, O. V. (2012). Efekt samodostatnosti: vid profesiinikh domahan do vlasnoho uspihku [The effect of self-sufficiency: from professional claims to own success]. In *Teoretyko-metodychni problemy vykhovannia ditei ta uchnivskoi molodi*: Vol. 16 (1) (p. 190). Kirovohrad: RVV KDPU im. V. Vynnychenka.
3. Morin, O. L. (2014). Aspekty zabezpechennia profesiinoho samovyznachennia uchnivskoi molodi v umovakh osvithnoho okruhu [Aspects of professional self-determination of students in conditions of educational districts]. In O. V. Sukhomlynska, I. D. Bekh, H. P. Pustovit & O. V. Melnyk (Eds.), *Suchasnyi vykhovnyi protses: sutnist ta innovatsiinyi potentsial*: Vol. 4 [Modern educational process: Essence and innovation potential]. Proceedings of Conference of The Institute of Problems on Education of the National Academy of Pedagogical Sciences of Ukraine: (pp. 379-382). Ivano-Frankivsk: NAIR.
4. Sharapa, I. D. (2012). Upravlinnia rozvytkom osvitnikh okruhiv v konteksti pidvyshchennia yakosti rehionalnoi systemy osvity [Management of educational districts development in the context of improving the quality of the regional education system]. In *Osvitni okruhy yak chynnyky modernizatsii rehionalnoi systemy osvity* (p. 4). Cherkasy: CHOIPOP.